

Στην, αναγκαστικά υπερβολικά σύντομη, τούτη παρέμβασή μου θα προσπαθήσω να δώσω το πνεύμα της αντίστασης, όπως εκφράστηκε στην ελληνική λαϊκή ζωγραφική κατά τους χρόνους της Τουρκοκρατίας, που σε μερικές βόρειες περιοχές της Ελλάδας φτάνει ως τις αρχές του αιώνα μας. Από τα πάμπολλα παραδείγματα που προσφέρονται θα χρησιμοποιήσω μόνο μερικές περιπτώσεις που εικονογραφούν τις δύο κυριότερες τάσεις που επικράτησαν τις τελευταίες δεκαετίες πριν από την έκρηξη της Επανάστασης του 1821. Η πρώτη τάση συνδέεται με το Ναπολέοντα, από τον οποίο περιμένουν την απελευθέρωση, με κάποιον βέβαια ελληνικό αντιπερισπασμό στ'ν ελλαδικό χώρο. Ο Κοραΐς στέλνει υπόμνημα στο μεγάλο Κορσικάνο και ζητάει "την ελπιζομένην υπ'αυτού απελευθέρωσιν της Ελλάδος". Στο Παρίσι ιδρύεται "αδεία και εμπνεύσει του Ναπολέοντα μυστική απελευθερωτική εταιρεία. Ο Χριστόφορος Περραιβός τυπώνει το 1798 στην Κέρκυρα "ὕμνον εγκωμιστικόν προς τον Μποναπάρτε". Με την έκρηξη της Επανάστασης, όμως, παίρνει ενεργό μέρος σ'αυτή. Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης γράφει στα Απομνημονεύματά του πως όταν οι Γάλλοι κατέλαβαν τα Επτάνησα "απεφασίσαμεν να υπάγωμε εις το Παρίσι διά να εύρωμε τον Βοναπάρτε". Έκφραση αυτού του πνεύματος, αν και λίγο μεταγενέστερη, είναι οι τοιχογραφίες στο σπίτι του Κωνσταντίνου Ράδου, στο Τσεπέλοβο, έργα του Χιονιαδίτη ζωγράφου Κωνστ. Μαρινά - Παπακώστα. Παριστάνουν σκηνές από τους ναπολεόντιους πολέμους, την ^{πολιορκία} ~~βομβαρδισμό~~ της Βιέννης από τους Γάλλους το Μάτιο του 1809, τους γάμους του Ναπολέοντα... Ο Ράδος, γεννημένος στο Τσεπέλοβο, γίνεται καρμπονάρος στην Ιταλία και αργότερα θερμός οπαδός του Ναπολέοντα. Ωστόσο, κι αυτό είναι πολύ χαρακτηριστικό, αργότερα -στα 1812- πρώτος αυτός ρίχνει στη Μόσχα την ιδέα της ίδρυσης της Φιλικής Εταιρείας και αργότερα συμμετέχει στην Επανάσταση. Γρήγορα οι Έλληνες καταλαβαίνουν πως μόνο με τη δική τους επαναστατική δράση θα κερδίσουν την ελευθερία τους. Στα 1806, άγνωστος συγγραφέας με το ψευδώνυμο Ανώνυμος ο Έλλην τυπώνει την "Ελληνική Νομαρχία" του που διαλύει τις αυταπάτες των ευκολόπιστων. Έτσι αρχίζει η δεύτερη φάση, που θα μπορούσαμε να την συμπυκνώσουμε στο σύνθημα της Εθνικής Αντίστασης 1940-44 " Η Λευτεριά δε ~~χαρίζεται~~ χαρίζεται, καταχτιέται". Η λαϊκή ζωγραφική, μέσα στις δύσκολες συνθήκες της Τουρκοκρατίας βρίσκει τον τρόπο να μεταδίδει τα ~~απ~~αντιστασιακά συνθήματα ακόμα και μέσω της "αθώας" -σε εισαγωγικά- αγιογραφίας. Θα πρέπει να θυμίσω εδώ πως κατά την Τουρκοκρατία το μόνο ευρύτατα διαδεδομένο είδος ζωγραφικής, αλλά και το προσιτό σε όλους ήταν η αγιογραφία. Σηλιτεύει την εκμετάλλευση με τις παραστάσεις του "Παραζυγιστή", δηλαδή εκείνου που ζυγίζει αντικανονικά προς όφελός του, τον "μυλωνά οπού κλέπτει", τον "παραυλακιστή" δηλαδή αυτόν που καταπατεί τα γειτονικά του κτήματα με τη μετάθεση των αυλακιών που σημείωναν τα σύνορα. Καυτηριάζει τον Κατακτητή και τὰ όργανά του. Στην εκκλησία του Ιωάννου Προδρόμου ~~αγίου~~ Άνω Λουτρού Αλωπίας, κοντά στα Γιουγκοσλαβικά σύνορα, ανάμεσα στους τιμωρούμενους κα-

τη Δευτέρα Παρουσία έχει και "εκείνους οπού πρβδίνουν τον χριστιανόν εις τους Τούρκους" καθώς και ΧΧ τους "κοτζιαμπάσηδες οπού τρώγουν από τον χωρίον". Το τουρκικό φορολογικό σύστημα επέβαλε τη φορολογία όχι κατά άτομο ή οικογένεια αλλά συνολικά κατά χωριό. Την εσωτερική κατανομή της έκαναν οι προύχοντες του χωριού, οι Κοτζιαμπάσηδες, όχι βέβαια με το αζημίωτο. Πέρα, όμως, από την άδικη κατανομή χρησιμοποιούσαν αυτό τους το δικαίωμα για να αυξάνουν την κτηματική τους περιουσία με μηδαμινό τίμημα. Έβαζαν βαρειά φορολογία σε φτωχούς, που έτσι βρισκόταν σε οικονομικό αδιέξοδο και αναγκάζονταν να πουλήσουν τα χωράφια τους σε εξευτελιστικές τιμές. Κατά κανόνα αγοραστής τα ίδια τα όργανα του κατακτητή, οι κοτζιαμπάσηδες. Δημοτικό τραγούδι από τη Σέλιτσα, τη σημερινή Εράτυρα, βάζει στο στόμα ενός από αυτούς τα παρακάτω πολύ χαρακτηριστικά λόγια:

Εγώ ήμαν κοτζιαμπάσης και προεστώς στη χώρα
 στους πλούσιους έβανα εκατό και στους φτωχούς διακόσια
 και μιά χηρα κακόμοιρη την είχα πεντακόσια.
 Την άρπαξα τ'αμπέλι της και στο Βαρκό χωράφι.

Το Βαρκό είναι τοποθεσία της Βέλιτσας και, όπως δείχνει το όνομά της, είχε πολλά νερά, άρα πλουσιότερη γεωργική παραγωγή.

Στα 1820 ο ζωγράφος Παγώνης αντιγράφει στο νάρθηκα της εκκλησίας του Αγίου Αθανασίου στη Δράκια Πηλίου μία χαλκογραφία τυπωμένη "εν Βιέννη της Αουστρίας" το 1814 που παριστάνει τη δίκη του Χριστού, με μία όμως σημαντική διαφορά, πως στη θέση του Πιλάτου ζωγραφίζει τον Αλή Πασά. Για τους ξένους συνέδρους μας σημειώνω πως ο Αλής ήταν σκληρός Τουοκαλβανός τοπάρχης με έδρα τα Γιάννινα. Τμηματικά άπλωσε το χώρο που δυνάστευε ως τη Θεσσαλία.

Άμεσα αντιληπτό όριο ανάμεσα στους κατακτητές και τους κατακτημένους ήταν η διαφορά θρησκείας, γι' αυτό και οι Νεομάρτυρες πέρνουν τη σημασία αντιστασιακών συμβόλων. Ένας από αυτούς είναι και ο Γεώργιος που θανατώνεται στα Γιάννινα στις 17 Ιανουαρίου 1838. Μόλις δεκατρείς μέρες μετά το θάνατο του ταπεινού αυτού ιπποκόμου τελειώνει η πρώτη του ανιογραφία στην τουρκοκοατούμενη πόλη. Είναι έργο του Ζήκου Μιχαήλ από τους Χιονιάδες της Ηπείρου. Αντί ο ζωγράφος να τον ντύσει με τη ~~φαιάκιλα χιτώνα κηκηκηκηκη~~ χλαμύδα της οσιότητας, όπως συνηθιζόταν, τον αφήνει με τη φορεσιά του τόπου, τη φουστανέλλα, έτσι ώστε να ενεργεί σαν άμεσο παράδειγμα αντίστασης. Η νεοελληνική αυτή μορφή αγίου διαδίδεται ταχύτατα και, από την αρχική ζωγραφιά, γίνονται πολλές χαλκογραφίες που κυκλοφορούν σε χιλιάδες αντιτύπων, που κι αυτές γίνονται πρότυπα εκατοντάδων τοιχογραφιών και φορητών εικόνων. Χαρακτήρισα παλιότερα την πρώτη εικόνα του Νεομάρτυρα Γεωργίου "θαρραλέα πολιτική πράξη".

Κυρίες και Κύριοι, ο χρόνος δεν επιτρέπει να επεκταθούμε πέρα από τη μικρή αυτή επιλογή, ούτε να προβάλουμε τις σχετικές εγχρωμες διαφάνειες. Τις έφερα, όμως, μαζί μου, καθώς και ένα πρόχειρο μεγεθυντικό μηχάνημα και όσοι ενδιαφέρονται περισσότερο μπορούν να τις

δεν στο διάλειμμα.

Από τη σύντομη τούτη αναφορά στη λαϊκή αντιστασιακή μας ζωγραφική μπορούν να βγούν τρία συμπεράσματα. Πρώτο πως ο λαός κάτω και από τις πιο δύσκολες συνθήκες βρίσκει τρόπους να διαδίδει τα αντιστασιακά του μηνύματα. Δεύτερο πως οι κατακτητές βρίσκουν ιδιοτελείς ανθρώπους να τους εξυπηρετήσουν και τρίτο πως κανένας κατακτημένος λαός δεν πρέπει να περιμένει από άλλους την ελευθερία του αν δεν την κατακτήσει με σκληρούς αγώνες. Βέβαια, πολύτιμο είναι η συμπαράσταση των άλλων λαών, αυτή που εκφράζουμε και με τη σημερινή εκδήλωση.

ΚΙΤΣΟΣ Α. ΜΑΚΡΗΣ